

KESZTHELYI GYÖRGY

Baja

Közelebb a klasszikusokhoz

- A TANKÖNYVKIADÓ „-TÓL, -RÓL” ANTOLÓGIA-SOROZATÁRÓL -

Irodalomtanításunk a klasszikusok műveire épül. Főleg a múlt század és a 20. század maradandó értékű alkotásait tanítjuk minden szinten, az alsó tagozattól a felsőoktatásig. Kisebbségi jelentőségű művek akkor kapnak helyet, ha sajátos cél indokolja a választást. Témakör, életkori sajátosságok szerint bővíülhet az olvasmányanyag vegyesebb színvonalú részletekkel, a törzsanyag azonban a klasszikus irodalom. Nem közömbös tehát, hogy a múlt nagy örökségét hogyan adjuk át a fiatalabb nemzedékeknek. A klasszikusok tanításán múlik, hogy a gyermek és a fiatal ember magáénak érzi az irodalmat, vagy csupán megtanulandó tárgynak fogja fel.

Klasszikus örökségünkről minden kor más képet formál. Csaknem mindig ugyanazok a művek szerepelnek tankönyveinkben és az olvasókönyvekben, szemelvénygyűjteményekben, legalábbis a szerzők azonosak, de megközelítésük módja, szempontja változik. Elsősorban az irodalomtudomány feladata, hogy korszerűvé alakítsa a hagyományt. A felszabadulás után megindult kezdeményezések a marxista szintézishez vezettek, s az utóbbi tíz évben nem kevesebb lendülettel folyik a kutatás a korszerű irodalomfelfogásért. A közelmúltban megjelent monográfiák (Ady, József Attila stb.) és tanulmányok, a napjainkban zajló viták (pl. Bánk bán) egyaránt tanúsítják a kutatás folyamatosságát és eredményességét.

Pedagógia és tudomány viszonya nem redukálható az átvételre. Nem lehet vitás, az irodalomtanítás korszerűsége azon múlik, hogy a pedagógia, tehát tantervek, tankönyvek stb. milyen ütemben követik a kutatást, továbbá, hogy a tanárok mennyiben képesek szemléletük korszerűsítésére, de az is kétségtelen, hogy a pedagógiának a maga eszközeivel át kell hasonítani a kutatások eredményeit, hogy azokat felhasználhassa. A pedagógia a maga eszközeivel szintén képes arra, hogy ezt az állandó hagyományt újjáélessze. A Tankönyvkiadó gondozásában megjelent „-tól, -ról” antológia-sorozat az újjáformálásnak ezt az igényét elégíti ki (*Petőfitől Petőfiről*, 1973.; *Jókaitól Jókairól*, 1975.; *Mikszáthtól Mikszáthról*, 1976.; *Adytól Adyról*, 1977.).

Jubileumi kiadványnak készültek a sorozat kötetei. Az eddig megjelent négy kötet azonban, ha ünnepi alkalomra került is az olvasó kezébe, jelentőségében messze túlhaladja a megemlékezés kereteit. Kitűnő a megjelenés időzítése, s ha a tartalmat, a szerkesztést vizsgáljuk, kiderül, hogy pedagógiai felhasználhatósága sokáig időtálló lesz, az évek során egyre inkább nélkülözhetetlenné válik a korszerű tanításban. A választás igen szerencsés: mind a négy klasszikusunk a tanítás törzsanyaga, közel áll az olvasóhoz, tehát olyan költőről-íróról kap egy-egy antológiát, akit már ismer, akiről tanult.

Az író, a kortársak és a szakirodalom adja a szöveg három rétegét. Központban az alkotó szövege áll, mintegy fél-kétharmad arányban, tehát az életművet nem takarja el a rá vonatkozó irodalom. Lényegesebb, hogy a klasszikus alkotó szövegeiből éppen nem a szokványos, kép alakul ki, hanem ezek a részek már magukban is szinte újraalkotják a hagyományt. Az alkotók kilépnek remekműveikből, levelezésük, naplójuk,

publicisztikájuk elsősorban sokoldalúságukat bizonyítja. A remekművek semmit sem vesztenek jelentőségükből, sőt még több fényt kapnak, a többoldalú beállítás, a különböző életszférák egybevetéséből erősebben kötődnek a valósághoz, alkotójukhoz. Ezek a kisebb jelentőségű részletek megteremtik azt a környezetet, amely mindig szükséges ahhoz, hogy az életműveket és remekműveket közelinek érezzük.

Nemcsak a megelvenítéssel formálják újjá a költő-író alakját, életművének a köztudatban eddig elhanyagolt területeit fedezik fel mind a felnőtt, mind az ifjú olvasó számára. Az új tanterv bírálói jogosan figyelmeztettek arra, hogy kevés a derű a tervezett anyagban, bár némileg több humoros szöveget vettek fel, mint a korábbi tantervekbe. Végre felfedezzük Petőfi humorát, azt az élettel telt, sugárzó, természetes, egészséges humort, amellyel mind a világ, mind saját fonákságait ironizálja vagy gúnyolja. Jókainak szinte kizárólag a regényeit értékeljük, most számos szövege igazolja, hogy a kisformáknak is mestere. Mikszáth mesélőkedve színesebb, mint amilyennek ismertük. Minthogy Ady publicisztikáját a szakirodalom behatóan tárgyalja, az olvasó azonban még alig ismeri, örömmel látjuk, hogy tekintélyes arányban szerepel a versek mellett. A sorozat minden kötete új, eddig nem méltatott s főleg nem tanított részlet villant fel, s így módosítja klasszikusaink művészi-emberi portréját.

A második réteg *a kortársak tanúságai*. Emlékiratok részletei, levelek, sajtótermékek olyan arányszámban kerülnek a gyűjteménybe, hogy ne szorítsák ki az író műveit, s bár nem választották el más jellegű szövegektől, mégis külön réteget alkotnak. Saját funkciójuk a kor megszólaltatása. Tankönyveinkben nem kapnak helyet a kort felidéző szövegek, tehát az olvasó nem ismeretes írásokkal találkozik. Ezek a rövid terjedelmű írások az írók emberi közegbe helyezik, felidézik a kor világát, a művek ihlető környezetét. Tanításunkban az életrajz lassan felszívódik a művek mellől, holott éppen klasszikusaink megértéséhez nélkülözhetetlen a művet inspiráló közlelbi és távolabbi tényezők felderítése.

Lényegesebb azonban, hogy nem egyetlen művet világítanak meg ezek a tanúságok, hanem pályát, egyéniséget, sőt kort, vagyis életközelpbe hozzák az akkor kibontakozott életművet.

Hasonlóan úttörő jelentőségű a harmadik réteg, *a szakirodalom szerepeltetése*. Tanulóink kivételképpen találhatnak olyan művekre, amelyekben nem a tankönyvíró, hanem más szakember szólal meg. Az a gyakorlat, hogy a tankönyvek szerzői a legkorszerűbb tudományos szintézist használták fel, a tanításban nem teszi feleslegessé a szakirodalom egyéb eredményeit. Az itt közölt kivonatok, töredékek éppen a megközelítés sokoldalúságára hívják fel a figyelmet. Életrajzi vonatkozásoktól stilisztikai megállapításokig terjed a szövegek skálája, vagyis igen különböző pontokról világítanak rá klasszikusainkra. Ennek az eljárásnak a hasznosságát nem ismernénk fel, ha az összeállítást idézethalmaznak bélyegeznénk. A tanuló, főleg az érdeklődő tanuló szempontokat kap, további felderítésre vállalkozhat – tanári útmutatással, a szakértők nyomán kedvet kap a vizsgálódásra. A szakirodalom bevonásának jelentőségét abban látjuk, hogy a tanulóban tudatosan a szaktudomány-kritika jelenléte, továbbá a felismerés, hogy az ösztönös olvasást hozzáértők vezetésével elmélyítheti.

Mint a címek is mutatják, kettős tükrű antológia valamennyi kötet, válogatás ugyanis a szerzőtől és válogatás a róla szóló irodalomból. Mind a szerzők szövegei, mind pedig a róla szólók igen változatosak tartalmi, műfaji szempontból egyaránt. Regényrészletek, egész költemények, levelek, naplőrészletek, publicisztikai írások váltakoznak, tehát nemcsak szorosabban vett szépirodalmi anyagot gyűjtöttek egybe. Ugyanilyen változatosság jellemzi a kortársak és az utókor írásait. Ugyancsak levelek, kritikák, emlékezők, tanulmányrészletek, monográfiákból néhány mondat, irodalomtörténetekből részletek kerülnek egymás mellé, úgyhogy az összkép mozaikszerű. Mégsem lesz töredékes, változatos anyag összeállítása ugyanis nem azt a célt

szolgálja, hogy egyetlen megközelítési lehetőséget aknázzon ki, nem egyetlen vonást húz alá az írói arcképen, hanem éppen a változatosság és főleg a gazdagság, sokoldalúság benyomását kelti.

A szerkesztés azonos elvei rugalmasan realizálódnak, a bemutatott szerzők életművéhez igazodnak. Költőktől egész műveket, vagyis verseket vehettek fel a gyűjteménybe, regényíróktól részleteket közölhetnek. Azonosak a csoportosítás szempontjai, nagyjából az időrendet követik, a gyermekkortól indulnak el, majd az életmű témái szerint rendezik az anyagot, végül az utókor fejezete zárja a kötetet. A csoportosítás arányos, a témakörök egyensúlya nem borul fel, vagyis egyik sem terjeszkedik a többi csonkítására. A gyermekkor és a felnőtté érés időszakát bőségesen dokumentálták, ami helyeselhető, hiszen főleg a fiatal olvasót ragadja meg a nagy emberek gyermek- és ifjúkora, amelyben párhuzamot érezhet saját életével. Az sem közbűs, hogy egy könyv első fejezetei a legolvashatóbbak, a vonzó bevezetés a kedvet különösen pezsdítheti.

Az antológia kiállításától függ olvashatósága, „forgathatósága”, vagyis az, hogy hányszor lapozzuk fel újra, mennyi ideig barátkozunk részleteivel, hányszor érezzük az igényt, hogy időnként újra kézbe vegyük. Betűtípusa, szellős tipográfiája szinte önmagában kedvet ébreszt az olvasásra. A Petőfi-kötetben még lapalji jegyzetekben találjuk az ismeretlen szavak, kifejezések megfejtését, a többi kötetben külön „Szavak, kifejezések, nevek magyarázata” mutató segít a tájékozódásban. Filológus fennakadhat ennek pontosságán, illetve teljességén (pl. a Jókai kötetben nem szerepel a korona, udvarház, táblabíró, hogy taláломra keressünk hiányt), a szerkesztők azonban helyesen jártak el, amikor nem terhelték meg a szövegeket magyarázattal. Bizonyára feltűnik, hogy az egyes kötetekben a betűtípusok azonosak, vagyis semmiféle nyomdai megkülönböztetéssel nem emelnek ki részleteket. Ez az eljárás megfelel a kötetek céljainak: nem akarnak orientálni, egyetlen mozzanat köré összpontosítani, az olvasónak teljesen nyílt lehetőségeket hagynak, hogy maga tájékozódjék és ismerkedjen a szövegekkel.

Uttörő jelentőségű az illusztrációk funkciója. Tankönyveink illusztrációival szemben valamennyi kép művészi alkotások, szövegek, fényképek reprodukciója, tehát a képanyag teljes egészében hiteles. Szokatlanul sok a kép (Petőfi: 42; Jókai: 94; Mikszáth: 46; Ady: 68), s ez annál is inkább feltűnik, mert sem az olvasókönyvek, sem az irodalmi antológiák nem követik azt a gyakorlatot, hogy kép és szöveg ilyen arányban szerepeljen együtt.

Gáncsoskodás lenne, ha a reprodukciók minőségét kifogásolnánk (pl. elmosódottság, a szín hiánya, arányítás, a kis formátum), mert a kötetek nyomdai kiállítása szabta meg a minőséget. Ez a hiány nem csökkenti a képanyag funkciójának betöltését, azt, hogy a szöveget meglevenítse. Ebből a bő képanyagból bontakozik ki a vizuális élmény, költészet és próza ugyanis vizuális közegbe ágyazódik, s így nemcsak erősebben kötődik az emlékezetben, hanem élő háttér is keletkezik, amelyben a szövegek dimenziót kapnak.

A kiadó az egyes előszavakban csaknem azonos fogalmazásban rögzíti, jelöli a kötetek célját: „Ennek az ünnepi antológiának az a célja, hogy felébressze az érdeklődést: még több versét olvasni, még jobban megismerni Petőfit”; „Ennek az ünnepi antológiának az a célja, hogy felébressze az érdeklődést Jókai művei iránt” stb. Ezt a szerény célkitűzést tovább kell gondolnunk, hogy a sorozat pedagógiai értékeit kibont-hassuk. A kiadó főleg általános iskolai tanulóknak ajánlja a köteteket, meg kell azonban jegyeznünk, hogy elsőnek a tanárok olvashatják haszonnal. Nemcsak a szűkebb értelemben vett felkészüléshez kell megismerkedniük az antológiákkal. Alaposabb tanulmányozásukkal tágabb értelemben saját ismereteiket gyarapítják, hiszen igen sok írást nem ismerhettek.

Aki felnőttként, pedagógusként és szakemberként forgatja a köteteket, újraalkothatja a klasszikusok portréját vagy úgy, hogy egy-egy vonással gazdagítja, vagy úgy, hogy az antológia nyomán továbbolvassa az életművet és a róla szóló szakirodalmat. Fűlszövegek és előszavak a köteteket szakköri foglalkozásra, ünnepi programok előkészítéséhez vagy ünnepi órák megtartásához ajánlják. Úgy tűnik, szűkös ez a perspektíva, a sorozat pedagógiai felhasználhatósága mélyebb és tágabb egyszerre. Elsősorban egy áttételesebb sajátosságra kell felfigyelnünk. Diákjaink hozzászórtak, már-már hozzá merevedtek a „szemelvénygyűjtemény-szemlélethez”, vagyis abból a szokásokból leszűrte szemlélethez, hogy csak a tankönyvi szemelvényeket, sőt abban is továbbvágva annak egy részét olvassák. Klasszikusaink tankönyvpéldákká száradnak, ha a tanítás révén a diák csupán annyit lát életművéből, amennyi a feleletekhez vagy egyáltalán a tanuláshoz elegendő. Paradox módon éppen ez az antológia fogja szét-tördelni a szemelvény-szemléletet, ha sikerül megkedveltetni a fiatal olvasóval, s ha arra keltjük fel igényét, hogy maga is tovább ismerkedjen az életművel.

Egy másik nem kevésbé jelentős érték abban rejlik, hogy ez az antológia nem irányítja egyfelé a tanulót, azaz nyitva hagyja a további ismerkedés lehetőségeit. Ha a fiatal olvasó figyelmét megragadja egy részlet, szövegcsoporthoz vagy téma, bővítheti ezek körét, sőt az életmű jelentős része feltárulhat előtte, s így az író arcképe kiteljesedik. Irodalomtanításunk egyik problémája az, hogy a diákok a tanítás nyomán nem önálló, azaz egyéni élménnyel alakítják ki klasszikusaink képét, hanem rendszerint csak az életmű néhány nagy erővonalát közelítik meg, amit aztán nem formálnak tovább. Ez az antológia az egyéni tájékozódás és az egyéni megközelítés forrása lehet, ha sikerül legalább egy részletet megkedveltetni. A tanár feladata az érdeklődés mozgatása, némi irányítás, de semmiképpen sem az, hogy a tankönyv kiegészítésére használja fel a szövegeket. Azzal, hogy kézbe adja az antológiát, megnyitotta az utat az egyéni megközelítéshez, s ha az érdeklődőnek további műveket vagy szöveget ajánl, sikerült közelebb hozni az olvasót a klasszikus életműhöz.

Kérdés azonban, hogy a szakirodalomban miképpen mélyedhet el a fiatal olvasó. Ebben a tanári útmutatás nem lépheti túl az életkor megszabta határokat. Csak azokat a műveket ajánlhatja, amelyek olvashatók, de azokra mindenképpen fel kell hívni a figyelmet. Az „*Írók, képek*”, a „*Legkedvesebb íróim*”, valamint az „*Így élt*” sorozat mindenütt rendelkezésre áll, s ha a diák megismeri, már kap olyan szemléletet, amely felülemeli az ösztönösség szintjén. Lényeges, hogy ne riasszuk el az érdeklődést sem az ajánlott írások mennyiségével, sem a szakszerűséggel. Ezeknek a szakmai írásoknak az lehet a hasznuk, hogy a közolvasó bizonyos fogalmakkal, összefüggésekkel megismerkedik, s befogadó képessége növekszik.

Számos alkalom nyílik a közvetlen értékesítésre. Nincs mindig ünnep, évforduló, és a klasszikusoknak sem csak ilyenkor kell megszólalniuk. Beleszöhetjük a részleteket más évfordulóba és megemlékezésekbe, nemcsak az országos ünneplésekbe. Egy műnek is lehet évfordulója, az élet egyetlen mozzanata is kiemelhető. Egyéni beszélgetés, közös foglalkozások, kirándulás vagy más pedagógiai helyzet egyaránt alkalmas arra, hogy az antológiáról szó essék, részleteit felolvassuk. Differenciált foglalkozásokon egy-egy csoport az antológiával kapcsolatban részfeladatot oldhat meg: pl. kikeresnek egy meghatározott témájú részletet, kérdésre felelnek: Mi Ady szerint a művész hivatása stb. Fogalmazásokhoz bármelyik kötetből témát, alapszöveget választhatunk, amelyet aztán (esetleg a képanyag alapján) a tanulók kidolgoznak.

A tanárok akkor mérlegelhetik mind az alkalmazás lehetőségét, mind pedig az antológia hasznát, ha tartósabban építik be munkájukba. Ha az új tanterv perspektívába helyezzük, akkor jelentősége megnő. Az induktív eljárások, az önálló tanulói munkaformák, a szaktárgyi módszertan közeledése a tudományos szint felé olyan tendenciák, amelyek kiteljesedésével a sorozat szervesen egészíti ki irodalomtanításunkat.

Zrinszky László:

A POLITIKAI KÉPZÉS ELMÉLETI ÉS MÓDSZERTANI KÉRDÉSEI

Zrinszky László könyve – kandidátusi dissertációjának átdolgozott változata – több szempontból jelenthet tanulságot. Mindenekelőtt azt példázta, hogy a tudományos kutatás milyen segítséget tud nyújtani az oktató-nevelő munka gyakorlatának, ha témaválasztásában és kutatási módszerében megoldandó fontos feladataink közül olyan sokszor emlegetett, de alaposabban nem vizsgált területet választ, mint ez a könyv is. Azt hiszem, minden különösebb túlzás nélkül megállapíthatjuk, hogy a politikai nevelés egyike azoknak a nevelési feladatoknak, amelyekről naponta beszélünk, s éppen ezért gyakran már olyan sztereotíp fogalomná, szóhasználatá váltak, amelyek tartalmát nem mindig gondoljuk át s tudatosítjuk. Az „eszmei-politikai nevelés”, vagy „világnézeti-politikai nevelés” sajnos elég frázisszerűen szerepel a pedagógiai szaknyelvben. A fogalom tartalma annál kevésbé került vizsgálat alá. Ebben a tekintetben sem a gyakorló pedagógusok marasztalhatók el, sokkal inkább a pedagógiai szaktudomány kutatói, akik nem fordítottak gondot e kérdés alaposabb vizsgálatára. Meglepő az, hogy a könyv szerzője milyen gazdag külföldi – mind polgári, mind szocialista – forrásra tud hivatkozni, s ezzel szemben milyen szegény a magyar szakirodalom. Valóban érdekes jelenség az, hogy a polgári pedagógiai irányzatok mennyire tudatosan helyezik középpontba a politikai nevelés tartalmi és módszertani problémáit, s milyen határozott koncepciókkal rendelkeznek, ugyanakkor a szocialista nevelési gyakorlatunk és elméletünk milyen hosszú időn keresztül nem foglalkozott behatóan ezzel a témával. A helyzet ilyen alakulásában szerepet játszhat többek között az, hogy a politikai nevelést megoldottnak vélhettük társadalmi fejlődésünk alakulásával, úgy gondolva, hogy társadalmi, politikai viszonyaink alakulása önmagától is megoldja a politikai nevelés feladatait. A nevelési hatásrendszert így egyoldalúan szemléltük, mivel a hatásrendszer másik irányát, vagyis az emberek politikailag helyes befolyását politikai életünkre, közfelfogásunkra nem hangsúlyoztuk ki. Zrinszky László könyve ezért arra is figyelmeztet, hogy egyrészt a politikai nevelés nem spontán folyamat, hanem azt tudatosan tervezni, szervezni, irányítani kell, másrészt a helyesen végzett politikai nevelés fontos tényezője a politikai közgondolkodás kialakításának.

Fontos szólnunk arról, hogy a könyv nem könnyű olvasmányt ígér. Éppen azzal szolgálja azt hiszem a könyv szerzője legjobban a politikai nevelés ügyét, hogy nem a szokványos frázisokat ismétli el. A téma sokrétű megközelítése, a tudományosság igényének eleget téve a gazdag szakirodalom, a témában végzett tudományos vizsgálatok szakszerű ismertetése, rendezése jól bizonyítja, hogy mit jelent e probléma

tudományos megközelítése és problémáinak feltárása.

A könyv olvasásakor mindenképp a politikai nevelés tartalmának bonyolultsága tűnik fel. Zrinszky László nagyon körültekintően tárja fel a politikai képzés valamennyi összetevőjét. A politikai képzés tartalmának ez a differenciálása világít rá legjobban e nevelési feladat nagyon komplex jellegére.

A könyv szerzője e differenciálás mellett nagyon gyakorlati célt tűz ki tudományos kutatása elé: „Tárgyunk a politikai nevelés. Valamivel konkrétabban: az a céltudatos tevékenység, mely arra irányul, hogy az egyes ember alkalmassá – képessé és készségessé – váljon a közéletben való részvétellel.” E célkitűzés alapján határolódik körül a politikai nevelés és politikai képzés kifejezése is. Mivel a hangsúly a politikai felkészítettség gyakorlati felhasználásában, hasznosításában van, ezért a képzés kifejezés indokolt a neveléssel szemben.

A könyv három fő fejezetre tagozódik.

Az első fejezet „A politikai képzés feladata, fő didaktikai irányai” címet viseli. Ebben a fejezetben a szerző többet nyújt, mint amit a cím ígér. A politikai képzés fő irányainak áttekintése mellett gondosan vizsgálja mindazokat a koncentrációs lehetőségeket, amelyeket a politikai képzés céljából fel lehet használni. Így feltárja a politikai képzés kapcsolatát a filozófia-oktatással, az etika-oktatással, az állampolgári neveléssel, a történelemtanítással, a társadalomismerettel. E széles kitekintés és a tartalmi összefüggések bemutatása már eléggé meggyőző annak bizonyítására, hogy a politikai képzést nem lehet felületesen, üres szövegekkel helyettesíteni és megoldani. Mind politikai nevelésünknek, mind képzésünknek egyik fogyatékosága éppen az volt, hogy hiányolta a tartalmi megalapozottságának ezt a széles körét. A különböző tantárgyaknak, tudományos ismereteknek nagyon be kell épülni a politikai nevelés és képzés rendszerébe. Itt ismét kölcsönös a kapcsolatrendszer: alapos tudományos ismeretrendszer nélkül nem képzelhető el politikai képzés, és ugyanakkor a politikai képzettség nélkül nem lehet összhangba hozni a sokoldalú tudományos ismeretanyagot.

E fejezet értékes részének tekintendő a „Szocializáció és politikai képzés” című szakasz. A szerző itt azt vizsgálja, hogy a politikai, közéleti cselekvésnek milyen feltételei vannak és a politikai tevékenység milyen társadalmi feltételektől függ. E tényezők helyes értelmezésétől nagy mértékben függnek a politikai képzés aktuális feladatai, amelyeket ugyancsak ebben a fejezetben tárgyal a szerző.

A könyv második fejezete „A politikai műveltség” problémáival foglalkozik. Ismét kevésbé elemzett pedagógiai problémáival állunk szemben. A szerző két oldalúan nyúl a kérdés vizsgálatához: egyrészt a politikai műveltség milyen szerepet és helyet tölt be a műveltség egé-

szében, másrészt maga a politikai műveltség milyen összetevőkből áll. A politikai műveltség tartalmának feltárása mellett kitér a szerző a politikai műveltség funkcióira, valamint struktúrájára is.

Valamennyi említett problémakört széles elvi alapokon vizsgál, felhasználva elméleti állásfoglalásának kialakításához e terület kiemelkedő teoretikusainak megállapításait.

A könyv harmadik fejezete „A politikai meggyőződés formálása” címet viseli. A könyv szerzője sorba veszi azokat a módszertani eljárásokat és elveket, amelyek hozzájárulhatnak a politikai képzés eredményes megoldásához. E módszerek közül elsősorban a meggyőződés, a tudatformálás lehetőségeiről és hatékonyságáról ír. Így: a politikai oktatás: meggyőződésformálás; a közvéleményben rejlő hatótényezők; személyes hatótényezők; a közlés módjában rejlő hatótényezők. Talán e felsorolás is felvetheti azt a problémát, hogy a könyv fő célkitűzésének megfelelően nem kellett volna-e a politikai tevékenység, a közéleti munkásság hatóerejét is vizsgálni, mint a politikai képzés egyik módszerét és egyben célkitűzését? Hiszen a politikai képzésnek legjobb módszere az lehet, hogy a közéleti tevékenységben milyen hatótényezők formálják az ember személyiségét. Érdemes lenne a politikai képzésnek ezt a hatótényezőjét is behatóbb vizsgálat tárgyává tenni.

A könyv néhány következtetés levonásával zárul. Figyelemre méltóak azok a problémafelvetések, amelyek a politikai képzéssel kapcsolatos további kutatásokra vonatkoznak. Jó lenne, ha ezek a feladatmegjelölések nemcsak a könyv szerzőjének jelentenének további vizsgálódásra alkalmas témákat, hanem a gyakorló pedagógusok is érdekesnek és fontosnak tartanának ezekből egyet-kettőt választani és oktató-nevelő munkájuk gyakorlatában behatóbban megvizsgálni. A könyv elolvasása minden bizonnyal megadja ehhez a munkához a kellő ösztönzést, kedvet és érdeklődést. A szerző által megjelölt kutatási feladatok éppen a politikai nevelés és képzés hatékonyságának vizsgálatát állítják központi helyre, s ezért alkalmasak az iskolai gyakorlat számára. E témák kutatása, vizsgálata azzal a nem lebecsülendő eredménnyel járna, hogy jelentősen nőne a politikai nevelés és képzés pedagógiai szakirodalmá, felszámolódva ezzel az az érihetetlen hiányosság, ami ezen a területen még jelenleg is tapasztalható.

Tankönyvkiadó, 1977.

Dr. Bereczki Sándor

AZ OROSZ NYELV OKTATÁSÁNAK METODIKÁJA

A második kiadást megért nivódijas könyvet szerzői munkaközösség írta. A kitűnő szerzők (Balogh István, Banó István, Cser Sándorné, Héjjas Endre, Horváth Miklós, Kosaras István, Szoboszlai Miklós, Tálasi Istvánné) külföldön is

visszhangra talált könyvükben a legmodernebb nemzetközi szakirodalom és a legjobb hazai tapasztalatok felhasználásával elsősorban „elméleti megalapozottságú iránymutatót” adnak minden igényes, szakmáját szerető orosz szakos általános és középiskolai tanárnak.

Két nagyon fontos igényt elégít ki a könyv: 1. a legkorszerűbb tantárgypedagógiai ismereteket szintetizálja és 2. útbaigazítást ad a tudományos pedagógiai kutatásokhoz a tantárgypedagógia szintjén. A nyelvtanítás kérdéseivel tudományos szinten foglalkozni kívánó idegen nyelvszakos tanárok első számú forrásmunkájuknak tekinthetik ezt a könyvet.

A második kiadást indokoltan megért mű az 1972. évi első kiadás alapján készült, amely a 60-as évek, az idegen nyelvtanítás reneszánszának lezárását és egyúttal összegező elemzését adja. A nyelvtanítás legújabb elméleti és gyakorlati eredményeire támaszkodó kézikönyv azonban nemcsak lezár és összegez, hanem – és ez legfőbb értéke – előre is mutat. Olyan megoldásra váró kérdéseket vet fel, amelyek kidolgozása és alkalmazása csak ezután, a legújabb tanterv bevezetésével válhat valóra. A mű előremutató, amikor felveti, hogy a nyelvtanítás a tartalmi kérdések megoldásában elsősorban a nyelvtudományra, a nyelvtan metodikai koncepciójára – Tálasi Istvánné szavaival – az ún. „pedagógiai grammatikára” támaszkodjon, amely a nyelvi törvényszerűségek megismerését nem célként, hanem eszközként fogja fel az alkalmazás, az aktív nyelvi tevékenység kifejlesztése érdekében. Ez a „pedagógiai grammatika” pedig szemantikai-kommunikatív céljánál fogva funkcionális, súlypontozott volta miatt kontrasztív (egybevető) lesz. Véleményünk szerint az általános és középiskolákban csak akkor vezethető be a súlypontozott „pedagógiai nyelvtan”, ha majd a főiskolák és az egyetemek is ilyen szellemben írják nyelv- és nyelvtankönyveiket, és nevelik a jövőnd nyelvtanárokat. Tehát az új reformterv megvalósítása során nagyobb gondot kell majd fordítani az orosz nyelvre és a tanulók anyanyelvének kontrasztív egybevetése alapján megtervezett új tankönyvek készítésére, amelyek a tanulók figyelmét az eltérésekre, a nehézségeket okozó nyelvtani és lexikai jelenségek gyakorlására irányítják.

A kontrasztivitás elvének hangsúlyozása viszont ellentmond Banó István fordításról vallott felfogásának, aki szerint a szó szerinti fordítás nemcsak hasznos, de bizonyos esetekben egyenesen nélkülözhetetlen eljárásnak minősül. (246., 248. old.) Ezzel nem érthetünk egyet. A tanulóknak tudatosítani kell, hogy az orosz szavak nagy része – éppúgy mint a magyar szavaké – többjelentésű, hogy a poliszém anyanyelvi szó és a vele egyik vagy másik jelentésében ekvivalens orosz szó jelentéskörre szinte sohasem esik egybe. Ennek tudatosulása nélkül a tanulók sohasem lesznek képesek az anya-

nyelvi közléstartalomnak célnyelvi közléstartalommal való megfeleltetésére. A tartalmi adekvátság nem azonos a nyelvi jeleknek nyelvi jelekkel történő pusztá helyettesítésével. (L.: Páll Erna-Szepesi Emese: Az orosz nyelvi felvételi írásbeli vizsgák anyaga és módszerei. Budapest, 1977. 34. old.)

Mindent egybevetve, a kitűnő szerkesztés (Kosáras István és Banó István munkája), az egységes koncepció, a részfejezetek alapos, magas színvonalú kifejtése ezt a szaktárgypedagógiai munkát az idegennyelv-oktatás klasszikus cmekévé avatja. Most válik csak igazán időszervé.

Tankönyvkiadó, Budapest, 1977.

Dr. Krékits József

A KORREPETÁLÁS - SZEMÉLYISÉGFEJLESZTÉS

Az OM Általános Iskolai Főosztálya által meghirdetett „A korrepetálások megszervezésének és korszerű pedagógiai megoldásának módjai” című pályázatra érkezett művekből válogatta a kötet anyagát a szerkesztő, Pirisi Jánosné.

A pályázat címe is elárulja, hogy a pedagógus sokoldalú munkájának mely területén nyújt segítséget a válogatás. Sokat mondó már a kötet címe is: figyelmeztet arra, hogy a korrepetálás során a fejlődésben időleges elmaradottsággal küszködő gyermekek értelmi képességeit, megismerési folyamatait egész személyiségük fejlesztésén belül, azzal együtt kell fejleszteniük. Csak így kerülhető el, hogy a korrepetálás ne az unalomig végzett ismétléssel és gyakorlással legyen egyenlő.

Érdekes kiemelni néhány kérdést, amelyre a kötet elméleti és gyakorlati útmutatást adó cikkei igyekeznek választ adni az 1-2. osztályban tanító nevelőknek: *Miért fontos a korrepetálás során is a pedagógus-gyermek kapcsolatában a türelem, bizalom, szeretet, megértés? Hogyan kerülhető el, hogy a gyermek ne érezze büntetésnek a korrepetálást? Miért helytelen a korrepetálást tanórává süllyeszteni? Miért egyik legfontosabb feltétele a sikeres korrepetálásnak a családokkal való szoros együttműködés, a korrepetálások gyerekekkel és a szülőkkel való érzelmi elfogadatlása?*

A kötet gazdag gyakorlatanyaga egyaránt segítséget jelent a kezdő és a gyakorló pedagógusoknak. A cikkek szerzői módszertani ötleteikkel újabb ötletek megcsiszolását serkenthetik. (Például: az Én így csinálom ..., Együtt a szülőkkel című fejezetek.)

Szükség van-e korrepetálásra? A sokszor felvetett kérdésre kimondva, kimondatlanul is igennel válaszolnak a kötet cikkei. S hogy miért van szükség? Talán legszebben a „Levél egy kezdő tanítóhoz” című írás szerzője fogalmazza meg: „Ne felejtsd; egyetlen gyermeket sem szabad elveszíteniük!”

Tankönyvkiadó, Budapest, 1977.

B. Fejes Katalin

Lőrincz András-Varajti Károly:

FÖLDRAJZI FELADATGYŰJTEMÉNY

A földrajztanítás keretében is egyre inkább terjednek a nagyobb objektivitást biztosító írásbeli ellenőrzés különböző formái. Ezek alkalmazásához szükséges feladatlapok, mérőlapok készítése azonban nagyon munkaigényes. A Földrajzi feladatgyűjtemény ehhez a munkához kíván segítséget nyújtani.

A kiadvány két részből áll. Az „Általános rész” a feladatok típusait ismerteti egy-egy példa bemutatásával (nyílt végű kérdések, egyszerű választás, asszociációs típusú feladatok, relációanalízis, mennyiségi összehasonlítás, rajzos feladatok). A továbbiakban a feladatlapok szerkesztésének elveit, a stencilre rajzolás fogásait, technikáját, majd a feladatok értékelését, érdemjegyekre való átszámítását ismertetik a szerzők. Az első részt a magyar nyelvű szakirodalom jegyzéke zárja le.

A munka terjedelmesebb – második – része a feladatokat foglalja magában. A 11 témakör közel 800 feladata a gimnázium földrajzi ismeretanyagát öleli fel. A feladatgyűjtemény gyakorlati felhasználására többféle lehetőség is kínálkozik. Alapvető feladata – amint ezt a szerzők is hangsúlyozzák –, hogy „segítse a tanítást a tanulás folyamatában az ellenőrzés korszerűsítését”. A feladatok megoldása természetesen nemcsak az ellenőrzést, hanem az oktatás folyamatában egyéb feladatok megvalósítását is lehetővé teszi (pl. az új ismeretek alkalmazása, rendszerezése, gyakorlása, rögzítése). – Külön figyelmet érdemelnek a feladatok gondosan megtervezett, áttekinthető ábrái, amelyek (megfelelő tartalmi szűkítéssel) az általános iskolai földrajzoktatásban is kiválóan felhasználhatók. – A kiadványt – mintegy függelékként – a témakörök feladatainak megoldása zárja le.

A tartalom igen sokoldalú, bőséges feladatgyűjtemény határozott segítséget ad a főiskolai-egyetemi felvételi vizsgákra, valamint a különböző szaktárgyi versenyekre való felkészüléshez, és „...alkalmas arra is, hogy hasonló típusú feladatok készítésére ösztönözze” az általános iskola földrajz tanárait is.

Tankönyvkiadó, 1978. Második kiadás

Pósa Lajos

Helyreigazítás az Így tanítjuk a matematikát című könyvismertetésben (4. szám):

254. old. első hasáb 3. bekezdésben előző helyett *előző*; második hasáb 3. bekezdés 8. sora helyesen: (pl. $A := \{9,10,11\}$)

11. sora helyesen: $A = 9,10,11$

255. old. első hasáb második bekezdés 2. sora: *axiomatikus*.

(Szerkesztőség)

Günter Feustel:

JONATÁN

Egy csöppet sem rendkívüli vasárnap reggel indul el Mályvafalváról Jonatán, az irdatlan nagy csizmás, tulipiros esernyős ősz öregember.

-Ha az ember változtatni akar valamin - magyarázta Jonatán a tenger felett szállongó sirályoknak -, akkor a legjobb, ha azonnali rögtön változtat is rajta.

Csupa valóság a mesében. Milyen az igazi barátság? Hogyan kell egymást segítenünk, egymásra tekintettel lennünk? Mi teszi az embereket boldoggá? A felnőttek számára sem könnyű kérdésekre Jonatán a tetteivel válaszol a mesében.

Barátaival, a Holdvilág nevű gyáva kutyussal, a lusta Kandúr-kandúrral éli át különös kalandjait. Őket is megtanítja, hogyan változtasson az ember a körülötte levő világon, hogy mindenkinek jó legyen. Az egymásért végzett hasznos munkára, az állandó tenniakarásra tanítja meg kis olvasóit ez a rendkívüli mesekönyv. Az elégedetlenül, a tenniakarás eltökélt szándékával útnak indult Jonatánt a mese végén megkérdézi Holdvilág kutyus: - Mondd, Jonatán, boldog vagy? Jonatán így válaszol: - Persze, hogy boldog vagyok. Barátokra leltem, no meg aztán mindahányan hasznos teremtesek vagyunk.

A könyv egy-egy párbeszéd jelenetét, érdekes részletét dramatizálhatjuk vagy bábokkal is eljátszhatjuk.

Az eredeti német kiadás szellemes illusztrációival díszített mesekönyvet Sárközy Elga értő fordításában olvashatják tanítványaink.

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1978.

Simai Mihály:

A NÁDSZÁLON SZIPPANTOTT
TÜNDÉR

Simai Mihály nevével már bizonyosan találkoztak kisdíákjaink versolvasás közben. (Önálló verseskötetének címe: Az ég-re-pingált kiscsikó.) A most megjelent könyvében saját meséit gyűjtötte egybe. Színes, változatos mesevilág tárul a kis olvasók elé a csodálatos tündérektől a valóságos, mai gyerekekig, akikkel szintén valószínűleg dolgok történnek meg. A gazdag szóincsű mesékből nem hiányzik a humor sem: Mi is az a naphordozó és napdadogó gép? Bizonyára jól szórakoznak majd a gyerekek az izgalmas, tréfás mesékben, melyek Bibircsók Bibir vasorrú bábáról, Durraközepibe királyról, III. Morózus birodalmáról stb. szólnak.

A mesekönyvet Gaál Éva tréfás-kedves, kintűnő illusztrációi teszik még élvezetesebbé.

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1978.

Ignác Rózsa:

HAJDANÁBAN ZAMBIÁBAN

A már második kiadásában megjelent mese igazi első osztályosoknak való olvasnivaló. Rendkívül alkalmas arra, hogy szórakoztató műsoros délutánon előadják a gyerekek, vagy bábozással jelenítsék meg.

A mesében nagy bonyodalom támad egy fekete légy csipése miatt. De, hogy hogyan is történt minden, a jóságos Erdő Lelke fejt meg.

A mulatságos afrikai csalimesét Würtz Ádám gyermekszempontú, színekben pompázó, tréfás rajzai díszítik.

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1978.

BARACKVIRÁG

Reprezentatív mesegyűteményt válogatott össze T. Aszódi Éva ebben a kötetben: a XX. század magyar íróinak, költőinek legszebb meséit. Több olyan magyar író, költő meséjével találkozhatunk a válogatásban a 10-12 éves gyerek-olvasó, akit később fog jobban megismerni, ez az előzetes találkozás hozzásegíti, hogy meg is szeresse majd őket. A címadó mesét Babits Mihály írta, de megtaláljuk a mesék szerzői között József Attilát, Kassák Lajost, Tersánszky J. Jenőt, Tamási Áront, Karinthy Frigyeset és még sokan másokat.

A XX. századi költőink, íróink képzeletének gazdagságát bemutató, rejtett érzéseik legjavát őrző meséket Reich Károly költői hangulatú, gyermekhez szóló, művészi illusztrációi díszítik.

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1978.

CSUPA ÚJDONATÚJ MESE

A *Csupa mese* és *Csupa új mese* című meseciklógiák után, melyek 1974 és 1976-ban jelentek meg, ebben a díszes, szép kötetben Hárs László ismét bemutatja a mai magyar írók új meseteremtését. A gyerekirodalom jól ismert nagy neveinek reprezentatív munkáival éppúgy találkozhatunk tanítványaink, mint a felnőttirodalom számos kiválóságával. Egymástól eltérő munkaterületű, hajlamú és szándékú írók fogtak itt össze, hogy a mese örök és mindig aktuális műfajában valami újjal gyönyörködtessék a mai gyerekeket. Valami újjal, melyben éppoly elevenen ragyogtatja kápráztató látomásait a képzelet, mint a régi mesében, de amelyben az a világ is megcsillan, amelyben élünk. A kötet írói - ki-ki hajlamai szerint - hol kötődve, hol eltugazkodva a hagyományoktól, gyakran ironikus vagy groteszk ízt keverve beléjük, azt a mesét mondják el, amely másutt nem, csak itt, a mai gyerekek világában születhetett. Azt, amely - legalább is az írók célja szerint - a mai gyerekeinkkel, az ő képzeletük színterén történt meg vagy történhetett volna meg. A mese műfajának új útjait tapogató, színes gyűjteményt Würtz Ádám illusztrálta.

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1978.